

CPE

Clasele 5-8

CARTEA PENTRU ELEVI

Respectul pentru

Costache Negruzzi

ALEXANDRU

LĂPUȘNEANUL

Fragmente istorice

Cuvânt-înainte și note de
Nicolae Manolescu

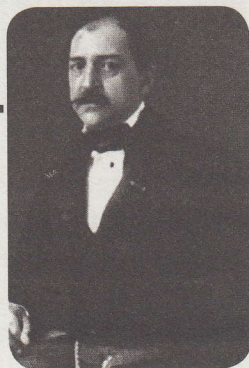
CARTEA ROMÂNEASCĂ

Cuprins

Cuvânt-înainte de Nicolae Manolescu	7
Costache Negruzzi – extras din <i>Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc</i> , de Nicolae Manolescu	9
Aprodul Purice (1486)	15
Alexandru Lăpușeanul (1564 – 1569)	37
Sobieski și românii (1686)	69
Regele Poloniei și Domnul Moldaviei (1713)	79
Cântec vechi	85

COSTACHE NEGRUZZI

(1808 - 24 august 1868)

Ar fi fost, dacă e să ne luăm după gura murdară a lui Costandin Sion din **Arhondologie**, de origine joasă și fuseră aduși, Costache și fratele lui, de tată și de un unchi „cu carul cu cercuri de la pădure”, ca să fie recomandați boierului Balș, dar așa de prost îmbrăcați, încât a trebuit Negruțoaia, mama copiilor, să le scoată „antereoășele ce avé de alăgé, și giubeluțele, și le-au dat în trăsură și schimburi”. Smolitul la chip Costache a fost un prozator incomparabil, deși a părut neglijent cu opera lui, publicându-și târziu un volum intitulat, probabil la sugestia lecturii lui Dumas-fils, **Păcatele tinerețelor**. Dacă volumul cuprinde numai opere de tinerețe, este pentru că Negruzzi s-a lenevit apoi la scris, fără ca asta să însemne că volumul nu e construit cu multă grijă, ceea ce infirmă ideea unora că autorul ar fi procedat ca un diletant. La fel de puțin adevărat este și că prozatorul ar fi lipsit de „invenție, mărginit la anecdotă și memorii, creator de valori de interpretare artistică”, după cum a susținut G. Călinescu. Toate astea izvorăsc din ignorarea specificului prozei *Biedermeier*. Negruzzi a respirat în atmosfera romantică înainte de a scrie el însuși literatură. Traducerile și prelucrările

lui datează din anii 1830. Începutul la **Zoe** este balzacian, cum va fi și al **Misterelor Parisului** al lui Sue, din care se vor inspira mai toate romanele noastre de început. **O alergare de cai** este o mică bijuterie de precizie tehnică. Aspectul e de ficțiune memorialistică. Nuvela lui Negruzzi înfățișează un exemplu de intertextualitate și de alternare a registrelor stilistice neobișnuit în proza epocii. Nuvela **Alexandru Lăpușneanul** este un clasic al genului, citită de noi toți încă din școală și prețuită de toți istoricii literari, în pofida abuzului de convenții narrative caracteristice epocii. Istoricii au avut mereu probleme cu definirea facturii prozei din **Negru pe alb**. Ne-a scos din impas *Biedermeier*-ul, din bagajul căruia fac parte scrisorile, adevărate sau false, notele de jurnal, amintirile, portretele (între care acela al caraghiosului Daniil

Bustul lui Costache Negruzzi din Parcul Copou, Iași
(Sursă foto: Sbz53, <https://commons.wikimedia.org>)

Secvență din filmul istoric *Întoarcerea lui Vodă Lăpușneanu* în regia Malvinei Urșianu, 1980, bazat pe nuvela *Alexandru Lăpușneanu* de Costache Negruzzi

Scavinschi, client și al lui Eminescu) și atâtea altele din speciile literaturii nonficționale. Ca un adevărat om al epocii sale, Negruzzi și-a cultivat grădina proprie în cel mai deplin spirit domestic, idilic și jucăuș, scriind **Flora română** în maniera unui horticultor cuminte și a unui prozator excepțional.

Nicolae Manolescu – *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc*, Editura Paralela 45, 2014

Aprodul Purice

(1486)

*Fost-au acest domn, om nu mare la stat, însă întreg,
drept, viteaz și meșter la războaie... Și era mare jale
și plâns în norod pentru pierderea acestui domn bun.*

Vornicul Ureche,
La viața lui Ștefan cel Mare

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ș-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pământul ce era încă d-al său sânge rourat;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lângă oi
Cânta dragostele sale. Vai! el nu putea găci
Că vrăjmașu-ntr-a lui țară se gătește-a năvăli.

Generalul cel mai falnic a dârjilor ungureni,
Hroiote¹, ros de-nverșunarea ce avea pe moldoveni –
Care-n multe sângeroase lupte i-au fost arătat

¹ Hroiote au fost unul din cei mai vestiți capitani a oștilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaș neîmpăcat al moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste țări vecine (n.a.).

Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a câștigat –,
 Luând veste cum că Ștefan domnul lor atunci s-afla
 În ținuturi depărtate, având cu el oastea sa,
 Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
 De moldoveni și de Ștefan deodată a-și răsplăti,
 Ca să poată c-o lovire acea rușine spăla,
 Ce româneștile arme au săpat pe fruntea sa.
 Așadar, adunând noaptea pre toți ofițerii sei,
 Le espuse-a sale planuri, și le zise: „Frații mei!
 Știți c-acești români sălbatici, vrăjmași aprigi, ne-mpăcați,
 Au ucis mulțime mare dintr-ai noștri bravi soldați,
 Știți că însetați de sânge în Ungaria au intrat.
 Și că foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsat;
 Iar noi care bărbătește n-am lipsit a ne lupta,
 De abia numai prin fugă viața ne-am putut scăpa,
 Și cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
 Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat;
 Oare-această înfruntare și batjocoră și reu
 N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
 N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm și noi,
 S-arătăm că-n unguri curge viteaz sânge de eroi?
 Vremea este îndămână, prilejul favoritor.
 Oastea lor este departe, și cu ea-i și domnul lor;
 Mergiți dar, și-n astă-noapte toți ostașii vă gătiți
 Și când va miji de ziuă, nesmințit călări să fiți,
 Ca prin marș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm,
 Cine sunt ungurii noștri și Hroiote să le-arătăm”.

Se fălea deșertul ungur cu-acel vis amăgitor,
 Că o țară neapărată va pustii prea ușor,
 Și în a sa zădărnicie i se părea că vedea
 Lacrimile cum se varsă, sângele cum șiroia!
 Dar dreptatea Provedinții n-au putut îngădui
 Gândul său cel sângeratic să se poată săvârși;
 Și Dumnezeu milostivul p-al său popul credincios
 Nu-l va lăsa în călcarea ungurului fioros.
 Deci Sfântul Duh cu-ndurare pe un român însuflând
 Ce de mult se afla încă printre unguri petrecând
 Și carele auzise tot planul acel cumplit
 Ce asupra țării sale ungurii au slimuit¹,
 Deși se găsea nemernic, pribegit din țara sa,
 Patriotică simțire în inimă-i tot s-afla;
 Așadar în vâlmășagul ce gătirea prileji,
 S-aruncă pe-un cal cu grabă și spre Moldova porni.
 După ce ieși din lagăr alergă neconținut
 Toată noaptea, pân-ajunse când soarele-a răsărit
 În oraș la Roman, unde pre pârcălabul aflând,
 Și primejdia ce vine abia a-i spune-apucând,
 De osteneală și de trudă a căzut jos leșinat,
 Iar calul său lângă dânsul răsuflarea ș-a și dat.

De îndată pârcălabul un minut n-a zăbovit
 Și un curier în pripă la Ștefan a răpezit;
 Iar satelor de pe mărgini, porunci a se găti
 Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
 Totodată dând de știre și pre la boiernași

¹ A slimui, a pune la cale, a urzi (n.r.).

Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii și slujbași,
 Cu toții, și mic și mare, să grăbeasc-a alerga
 La șesurile Moldovei unde el se va afla;
 Apoi strângând călărașii și parte din târgoveți
 Înarmați cu lănci, cu săbii, cu arce și cu săneți¹,
 Au ieșit din târg afară cu mica urdia sa,
 Și pre dușman fără frică ca să vie-îl aștepta.

Precum norul de lăcuste soarele întunecând
 Vine pre sus cu iuțeală țarinile-amenințând,
 Încât tremurând așteaptă spărietul muncitor
 Neștiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
 S-amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpa,
 Și-a sudorei sale roduri va putea înc-aduna;
 Însă d-odată lăcusta cade toată pe câmpii
 Și într-un clip în praf priface țarini, hoalde-ogoare, vii,
 Sau după cum primăvara omătul cel adunat
 Pintre râpi, și d-a lui Febus calde raze săgetat
 Se topește și s-azvârle, șiroi iute furios,
 În pârăul care curge pintre flori în vale jos,
 Îl turbură, îl mărește, îl îmflă cu al său val
 Și nu-l lasă pân' nu-l face de se varsă piste mal;
 Câmpiile se îneacă, iar păstorii spăimântați
 S-aciuiază cu-a lor turme în munții învecinați;
 Acest fel sumeții unguri în Moldova năbușesc.
 Orice-ntâmpină nainte robesc, taie, pârjolesc,
 Cu omor și pustiire, drumul lor se însemna,
 Naintea lor merge groaza, și în urmă foc fumeга;
 Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia

¹ Săneață, sâneață, pușcă primitivă cu cremene; flintă (n.r.).

Hroiote aflând pustii sate a-nțălege nu putea
Care poate fi pricina acelu bejănărit,
Căci el crede că de dânsul nimene nici au gândit;
Deci îndată poruncește să-i afle pre cineva
Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.

Iată că îmblând haiducii piste un moșneag au dat,
Gârbovit de bătrâneță, într-un toiag răzămat;
A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,
Fața lui cea cuvioasă, ochii săi măreți și vii
Îl seamănă că este îngerul ocrotitor
Al acelor pustii sate, sau duhul tânguitor.
El până la Hroiote vine cu pas lin și măsurat,
Fără grijă, deși este de catane-ncungiurat,
Și așteaptă să-l întrebe: „Unchiașule, ien să-mi spui
De ce pricină p-aicea nici un locuitor nu-i?”
Astfel Hroiote îi grăiește. – „Pricina însuți o vezi
(îi răspunde-atunci bătrânul) și încă mai cercetezi?
Pricina bejănăriei ș-a jalei obștești, tu ești,
Hoț turbat și fără lege care prăzi și pustiești!
Care vii cu cete multe de tâlhari și prădători
S-aduci jale în locașul unor pacinici muncitori!
Nu purta grijă! cu dânsii curând te vei întâlni
Și amar îți vei da seama, foarte greu te-i răfui.
Dumnezeu mult milostivul nu gândi că te-a lăsa
Să sfâșii cu-a ta turbare credincioasă turma sa,
Ce-și va înturna urgia preste spurcat capul tău,
Ș-îl va detuna zdrobindu-l cu-nfocat trăsnițul său!”
Zicând, face semnul crucei și din greu a suspinat. –

Alexandru Lăpușneanul

(1564 – 1569)

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau...

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri, de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a lua oști turcești și se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomșa și să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi pierdut, de n-ar fi fost vândut de boieri. Întrase în Moldavia, întovărășit de șapte mii spahii și de vro trei mii oaste de strânsură. Însă pe lângă aceste, avea porunci împărătești cătră hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricât ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alături cu vornicul Bogdan, amândoi călări pe armasari turcești și înarmați din cap până în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbândi-vom oare?

— Să nu te îndoiești, măria-ta, răspuse curtezanul, țara geme subț asuprirea Tomșei. Oastea toată se va su-pune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, câți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dânșii.

— Aceasta rămâne la înaltă înțelepciunea măriei-tale.

Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde popo-siră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod apropiindu-se, niște boieri sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria-ta.

— Vie, răspuse Alexandru.

Curând intrară sub cortul unde el ședea încungiurat de boierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștii erau vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță, spatarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară până la pământ, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zâmbi.

— Să fii măria-ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile țării și am venit s-o mântui; știu că țara m-așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniștită și poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum

nu sunt; căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țânțar, armasar. Pentru aceea obștia ne-au trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește și măria-ta să te întorci înapoi ca...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scântieră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg?¹

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi suntem datori a-ți spune adevărul. Boierii sunt hotărâți a pribegi la unguri, la leși și la munteni, pe unde au toți rude și prieteni. Vor veni cu oști streine și vai de biata țară când vom avea războaie între noi și poate și mării-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ștefan Tomșa...

— Tomșa! El te-au învățat a vorbi cu atâta dârzie? Nu știi cine mă oprește să nu-ți sfărm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v-au învățat...?

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

— Au doar nu sunt și eu unsul lui Dumnezeu? Au doar nu mi-ați jurat și mie credință, când eram numai stolnicul Petre? Nu m-ați ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s-au întors de la ușa

¹ Miron Costin (n.a.).

mea, fără să câștige dreptate și mângâiere? Și însă, acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha! ha! ha!

Râdea; mușchii i se suceau în râsul acesta și ochii lui hojma¹ clipeau.

— Cu voia mării-tale, zise Stroici, vedem că moșia² noastră a să cadă de isnoavă³ în călcarea păgânilor. Când astă negură de turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni măria-ta?

— Și cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pre care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg și eu pre voi. – Destul, boieri! întoarceți-vă și spuneți celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle și din pelea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii ieșiră mâhniți; Moțoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanul.

— Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzând în genunchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ți aminte că ești pământean⁴, adă-ți aminte de zisa Scripturii și iartă greșiților tăi! Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgâni; vină numai cu câți moldoveni ai pe lângă măria-ta și noi chizeșluim⁵ că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțime-tale;

¹ Hojma, mereu, întruna (n.r.).

² Patria (n.a.).

³ A cădea de isnoavă, a cădea din nou, iar (n.r.).

⁴ Patriot (n.a.).

⁵ A chizeșlui, chezășui, a garanta (n.r.).